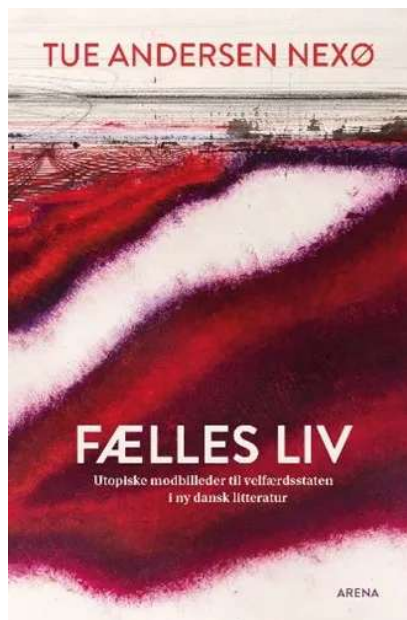

Hverdagsutopier

29. juni 2025

Tue Andersen Nexø

Fælles liv: Utopiske modbilleder til velfærdsstaten i ny dansk litteratur

Arena

2025

”Jeg er kommunen og kommunen er mig”, skrev Pablo Llambias i 1998. Ifølge Tue Andersen Nexø, lektor i litteraturvidenskab på Københavns Universitet, er det dog ikke længere den gængse holdning i dansk litteratur. Snarere tværtimod.

Velfærdsstatens forskellige fremstillinger i litteraturen har været Andersen Nexøs forskningsinteresse i en længere årrække. I 2016 udgav han *Vidnesbyrd fra velfærdsstaten*, og tidligere i år udkom så *Fælles liv: Utopiske modbilleder til velfærdsstaten i ny dansk litteratur*, der er resultatet af et længere forskningsprojekt. I *Fælles liv* når Andersen Nexø frem til, at den nye politisk engagerede litteratur ofte stiller sig i opposition til velfærdsstaten.

Hvor litteraturen i 1990’erne ofte handlede om en vekselvirkende identifikation mellem individuelle liv og staten, så har Andersen Nexø kunnet observere en forskydning gennem de seneste 15 år. Nutildags viser litteraturen sjældent tegn på at ville identificere sig med velfærdsstaten, i højere grad beretter nye forfatterstemmer om deres fremmedgørelse overfor, ja ligefrem afstandtagen fra velfærdsstaten. Ofte fortæller litteraturen fra marginaliserede positioner: socialt udsatte, fattige, arbejdsløse, psykisk udfordrede, migranter. Ud fra disse positioner reflekterer litteraturen over den inklusion og eksklusion, der uvægerligt finder sted i velfærdsstaten. På den måde stiller den nye danske litteratur spørgsmåltegn ved den socialdemokratiske antagelse om, at velfærdsstaten skulle udgøre et forbilledligt fællesskab, for hvad er prisen for at blive inkluderet i dette fællesskab?

Post-velfærds litteratur

Andersen Nexø kalder den nye strømning for ”post-velfærds litteratur”. Her kan velfærd ikke længere tages for givet, da prisen for at blive inkluderet simpelthen er blevet for høj for det enkelte individ, eller fordi nogle individer ganske enkelt ikke er ønskede som medlemmer af velfærdsstaten og derfor ekskluderes. Det er på grund af denne indirekte og direkte eksklusion, at nye forfatterstemmer reagerer ved at skabe modbilleder til velfærdsstaten:

”De fremstiller kort sagt ikke bare skikkelser og stemmer, der burde være inkluderet i et velfærdsstatsligt fællesskab, men *de facto* ikke er det. I stedet aftegner de modbilleder til en

eksisterende samfundsorden. De bruger litteraturen til at fremstille billeder af et muligt, bedre, fælles liv – et bedre liv, der leves udenfor, eller efter, eller måske i skyggen af velfærdsstaten.” (*Fælles liv*, s. 9)

Denne stræben efter ”et bedre liv” ”udenfor” eller ”efter” eller ”i skyggen af” velfærdsstaten kalder Andersen Nexø den nye litteraturs ”utopiske tendens”, og ifølge forfatteren skal det utopiske her ikke nødvendigvis forstås i klassisk forstand (tænk: Thomas Mores *Utopia* eller Francis Bacons *New Atlantis*) som en fantasifuld forestilling om det perfekte samfund. I den nye litteratur skal det utopiske derimod forstås som friheden til at leve det liv, man selv ønsker. Et værdigt liv. Derfor forsøger Andersen Nexø i bogens første af i alt tre kapitler at bestemme forholdet mellem ”utopi” og ”hverdag”. Hverdagen udgør nu engang størsteparten af hvert enkelt menneskeliv.

Hverdagslivet

Udgangspunktet er den franske filosof Roland Barthes’ udsagn om, at alt hverdagsligt er utopisk. Med dette mener Barthes, at det utopiske ikke skal findes i abstrakte beskrivelser af det perfekte samfund, men derimod i den praktiske organisering af hverdagslivets rytmer og former.

Desværre, mener Andersen Nexø, har velfærdsstaten nu i en rum tid befundet sig i en ”reproduktionskrise”, idet hverdagslivets rytmer og former er blevet betinget af økonomisk tænkning. Med politologen Ove Kaj Pedersens ord er velfærdsstaten blevet til konkurrencestaten. Formentlig er det grunden til, at litteraturen har fået øjnene op for de (mange) grupper, der har svært ved at leve op til de økonomisk motiverede krav og forventninger, der giver adgang til det fællesskab, som staten lover. I bogens to analysekapitler kommer Andersen Nexø derfor ind på to forskellige kategorier af modbilleder til velfærdsstaten: ”Digtning mod arbejde” og ”Øko-utopier i dansk litteratur”.

Det daglige virke

I Asta Olivia Nordenhofs digtsamling *det nemme og det ensomme* (2013) udlæser Andersen Nexø det, han kalder en ”dis-identifikation” med velfærdsstaten. Digtene udtrykker en kritik af lighedssætningen mellem arbejde og lønarbejde. Velfærdsstatens forherligelse af lønarbejdet betyder en negligerende af ”det daglige virke”, der i Nordenhofs digte opstilles som

et utopisk modbillede. Ved at udvide vores forståelse af arbejde til "det daglige virke" undgås eksklusionen af mennesker, hvis daglige virke ikke nødvendigvis udbetales i overenskomstbestemt løn. Det kunne f.eks. være omsorgspersoners arbejde i de små danske hjem, kunstneres og forfatteres arbejde i atalier og residencies, eller udenlandske pantsamlers arbejde i storbyernes gader og parker.

Nordenhof fremstiller således "det daglige virke" som et modbillede til lønarbejdet, og ifølge Andersen Nexø er det vel at mærke forstået et "utopisk" modbillede, da denne forståelse af arbejdet muliggør skabelsen af nye mellemmenneskelige bånd. Hvor lønarbejdet ekskluderer alle de mennesker, der ikke er ansat på overenskomst, forener "det daglige virke" alle de mennesker, som bruger deres tid på at skabe noget meningsfuldt og værdifuldt for dem selv. På den måde kan et fællesskab opstå, der er åbent for alle, lige fra den hjemmegående husmor eller husfar over kunstneren til iværksætteren.

Samtidig forstår Andersen Nexø selve læsningen af litteratur som en øvelse i denne utopiske mellemmenneskelighed. Stadig med henblik på Nordenhofs digte skriver han:

"Som en retorisk gestus åbner digtene for en øm, påvirkelig, afficeret mellemmenneskelighed, som læseren nødes til at føle sig tiltalt af og inkluderet i, og som digtene selv har præsenteret som langt mere attraktiv end deres alternativ." (66)

På den måde fremviser Andersen Nexø ikke kun modbilleder til velfærdsstaten; han viser også, hvordan litteraturen kan bruges til at åbne nye forståelser af vores fælles liv i samfundet. Med *Fælles liv* slår Andersen Nexø derfor også et slag for litteraturens praktiske relevans i samfundet.

Fællesskaber hinsides staten

Den anden kategori af hverdagsutopier handler ikke om vores forståelse og værdsættelse af forskellige befolkningsgruppers arbejde, men derimod om samfundets sameksistens med naturen. Som Andersen Nexø skriver, så har øko-digtningen og øko-litteraturen blomstret i Danmark i over et årti. Det virker derfor også naturligt, at Andersen Nexø i begyndelsen af bogens tredje kapitel spinder perspektiver fra forskellige

værker sammen for således at give et kort *vue* ud over landskabet af klimabevidst dansk litteratur.

Her interesserer Andersen Nexø sig frem for alt for forsøgene på at forskyde gængse antagelser om forholdet mellem natur og menneske eller natur og samfund. Han peger eksempelvis på Shëkufe Tadayoni Heibergs fabuleringer over at udskifte penge med plantefrø:

”Giv frø i gave i stedet for blomster, byt frø for andre frø, omgiv dig med de rigdomme som en sådan bank kan rumme.” (*Liv og muld*, 2020)

Dette læser Andersen Nexø som et eksempel på en forskydning af menneskets naturforhold.

I to længere afsnit behandler Andersen Nexø henholdsvis Malte Tellerups *Hedeselskabet* (2020) og Jonas Eikas *Efter solen* (2018). På hver deres vis fremstiller disse to bøger utopiske forsøg på at identificere fælles liv hinsides forestillingen om staten som det ypperste politiske fællesskab.

Litteraturvidenskabens rolle

I et ”coda” om forholdet mellem utopier og manifeste – to ting, der i litteratur- og kulturhistorien ofte er gået hånd i hånd – kommer Andersen Nexø ind på et kultur- og forskningspolitisk emne, nemlig litteraturens relevans i den politiske diskussion om samfundets udvikling. I *Fælles liv* konkluderer han, at litteratur i bedste fald kan være en kilde til radikal nytænkning, da litteraturen oftest er spørgende i sin tilgang og samtidig kan tilbyde mindre forpligtende løsningsforslag på samfundsmæssige problemer.

Her kunne det måske indvendes, at netop uforpligtetheden diskvalificerer den fra for alvor at blive inddraget i debatten om velfærdsstatens fremtid.

Det ændrer dog ikke ved, at *Fælles liv* er et forfriskende klart og tilgængeligt bud på, hvordan litteraturvidenskabens rolle kan agere brobygger mellem litteraturens nytænkning og en politisk diskussion, der som regel er overladt til velfærdsstatens forvaltere. På den måde fremstår *Fælles liv* også i sin egen ret som et lille utopisk manifest om litteraturvidenskabens samfundsmæssige relevans.

Troels Thorborg Andersen er ph.d. i litteraturvidenskab fra Humboldt Universität Berlin.

